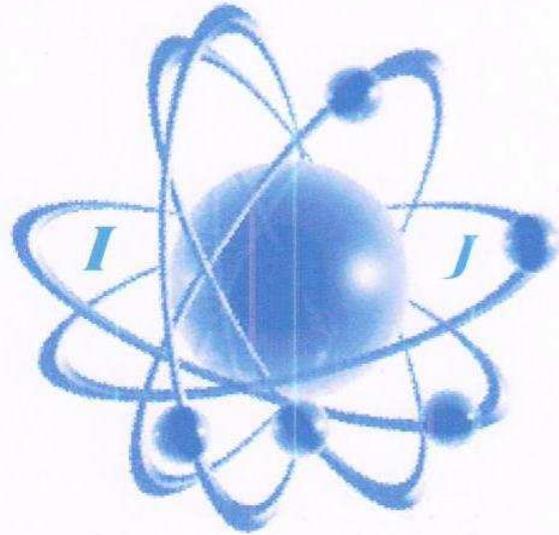

ISSN 2010-720X

ILIM HA'M JA'MIYET

2015 (№2)

FAN VA JAMIYAT

қовурғасимон гулли териларда чиройли нақш ҳосил бўлади [3:107].

Қоракўлчилик соҳасида қўлланаётган айрим бирикма терминлар таркибидаги "асос+ -ли" аффиксли сифатлар адабий тил доирасида ишлатилаётганлиги туфайли тегишли лугатларда қайд этилган. Бундай сифатларни шу соҳа терминологиясида термин элементлик мақомига эга бўлган деб ҳисоблаймиз. Оч кўк *жилоли* терилар орасида пўлати ва сут ранг фарқ қилади [3:107]. Ҳар хил *толал* жулларга хос бўлган тўлқинсимон жингалак [4:82]. - сиз аффиксли термин элементлари. Ўзбек тилида -сиз аффикси, асосан, от туркумига оид сўзлар (терминлар) таркибида хилма-хил маъноларни англатиб келиши тегишли маъноларда кўрсатиб ўтилган. Мазкур аффиксли сўзлардан адабий тилда ҳам, қатор терминологик тизимларда ҳам фаол фойдаланилмоқда. Бирок бундай имконият айрим терминологик тизимлардан қандай маънони англатишига қараб, бир қадар чекланган. Буни ҳар қайси терминологик тизимнинг ўзига хослиги билан изоҳлаш мумкин. Қоракўлчилик соҳасининг терминологик тизими ҳақида гап кетганда, шунини таъкидлаш лозимки, унда -сиз аффикси билан ясалган термин элементлари фақат кенг маънодаги термин элементларини ясаб келади. Маълумки, -сиз аффикси шахсга нисбатан ҳам шундай маънони англатади. Бирок қоракўлчиликда мазкур маънони ифодаловчи термин элементларига дуч келмадик.

Адабиётлар

1. Рахимов А.А. Қоракўлчилик. – Тошкент: «Ўқитувчи», 1967.
2. Икромов Т. Чорвачилик асослари. – Тошкент: «Ўқитувчи», 1996.
3. Зокиров М., Валиев У., Ширинбоев Ш. Қоракўлчилик. – Тошкент: «Ўқитувчи», 1983.
4. Зокиров М., Хачатурова Л., Юсупов С. Чорвачилик терминларига оид русча-ўзбекча лугат. Маълумотнома. – Тошкент: «Мехнат», 1990.

Аслий сифатли терминлар ҳосил бўлишида кўшимчалар муҳим ҳисобланади. Ўзбек тилида аслий сифатлар қоракўлчилик терминларида кўпчиликини ташкил этади. Ушбу терминларнинг айримлари «Ўзбек тилининг изоҳи лугати»га ҳам киритилган. Мақолада аслий сифатларнинг терминлар ясалишида муҳим маъна эканлиги ҳақида маълумот берилган.

РЕЗЮМЕ

При образовании качественных прилагательных окончания играют важную роль. В узбекском языке качественные прилагательные часто употребляются в каракулеводческих терминах. Некоторые из этих терминов включены в «Узбекский толковый словарь». В статье даны сведения об образовании качественных прилагательных.

РЕЗЮМЕ

The ending is of a great importance in the formation of the qualitative adjective terms. The qualitative adjectives are often used in terms in astrakhan breeding in the Uzbek language. Some of these terms are included in "Uzbek explanatory dictionary". There is information about the formation of qualitative adjectives in the article.

SUMMARY

ДАНИШПАНЛАР ДЕНЕ ТӘРБИЯСИНЫҢ ӘХМИЙЕТИ ҲАҚҚЫНДА

П.У.Қалжанов –үлкен оқытушы

Әжипияз атындағы Нәкис мәмлөкетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: сихат-саломатлик, Ўзбекистон болалар спорти, спорт, соғлом турмуш тарзи, жисмоний саломатлик, маънавий саломатлик, «Авесто», Абу Наср Фаробий.

Ключевые слова: здоровье, детский спорт в Узбекистане, спорт, здоровый образ жизни, физическое здоровье, нравственное здоровье, «Авесто», Абу Наср Фаробий.

Key words: health, children's sport in Uzbekistan, sport, healthy way of life style, physical health, spiritual health, Avesto, Abu Nasr Farobiy.

Ўзбекистан Республикасы инсан ҳаққинда, оның саламатлығы ҳаққинда киши мектеп жасынан, балалық уақтынан бастап ғамхорлық етиүди өз сиясатының дыққат орайына қойды. Республикамызда сонғы уақытларда жаратылып атырған зәрүр жәмийетлик сиясий хәм экономикалық орталықты атап өтиү керек, бул жас әуладтын саламатлығына ғамхорлық етиү, оны қорғау, раўажландырыу сыяқлы мәселелер мәмлөкетимиздин ең баслы бағдарларының бирине айналғанлығын дәлийллек бермекте.

Республикамызда «Соғлом авлод учун» орденинің енгизилиуі, 2001-жылдың «Саламат әулад жылы» деп дағазаланыуы «Саламат әулад ушын» дәстүринің қабыланыуы усы дәстүрдің жәмийетлик фондынның хәр төрөпелеме коллап-қууатланыуы усылардан дерек береди.

Ўзбекистан Республикасы Президентиниң «Ўзбекистан балалар спортын раўажландырыуы», «Ўзбекистан балалар спортын раўажландырыу қорын дузиу ҳаққындағы (2002-жылы) парманы мәмлөкетте әмелге асырылып атырған «Қадрлар тарлаудын миллий бағдартамасы»на мууапық хәм өсип қиятырған жас әуладтын физикалық хәм руўхый саламатлығын қалиплестириудин, саламат турмыс таризине умтылыу хәм спортқа мехир-мухаббатты сиңдирюдин оғада зәрүр шәрти сыпатында балалар массалық спортын раўажландырыуы тәмийинлеу мақсетинде қабылланды.

Дене тәрбиясы хәм спорт бәрқулла жәмийетимиздин, турмысымыздын ажыралмас бир бөлеги болып келди. Бизге

Түгри, таджикот объектимизда бирикмаларнинг -сиз аффиксли термин элементлари у қадар кўп эмас. Шундай бўлса-да, бундай термин элементлар ўзига хос лисоний далил ҳисобланади. Мисолларга мурожаат қиламиз. Қўйлариниң боши бир оз чўзиқ, кулоқлари осилиб туради, қўчқорлари шохли, совликлари *шоҳсиз* бўлади [2:141]. Жингалак шаклига кўра, қимматли гуллар (қалами, ловия, энсиз ён гулларга), қамқимматли гуллар (ҳалқасимон кенг ёл гуллар) ва бошқа *қимматсиз гулларга* ... тафовут. -лик (лик) аффиксли термин элементлари. Мазкур бошиниң биринчи бўлимида -лик аффиксиниң термин ясаш хусусиятига тўхталган эдик. Қузатишларимиздан мазкур аффиксе бирикма терминларнинг термин-элементларини ҳам ясашда иштирок этаётганлиги маълум бўлди. Мисоллар: Жун қатлами бир қанча турга мансуб бўлган толалардан ташкил топган. Масалан, тивит, *оралиқ*, дағал, ўлик курук ва қопловчи жуллар шулар жумласидандир (ЧА,133). Чорвачиликнинг *қоракўлчилик* соҳаси тобора ривожланиб бермоқда [2:19]. Қитяқ толалар, бир оз йўғонлашган, *эластиқлиги* қамлиги билан фарқланади [4:82].

Хулоса сифатида аслий сифатлар -симон, -лик, -ли кўшимчалари ёрдамида қоракўлчилик терминлари ҳосил қилади. Аслий сифатлар қоракўлчилик терминлариниң ранг-баранглигини ифодалашга аяча қулай. Аслий сифатлар қоракўлчилик терминлариниң хусусиятини аяқ кўрсатиб туради. Булар термин элементлари ҳосил қилишда аслий сифатлар фаол иштирок қилишини кўрсатади.

этирапты қорғау, жәмәәт, көпшилик, шаңарақ, жеке азаддық, гигиена бойынша үгіт-нәсиятлар берілгенде ақыл, физикалық, руўхый жақтан саламат болуу дереклери де бирме-бир санап өтіледі. оны басшылыққа алыу өлшемлери, тәртіптери уқтырылады. Бул естеликте «саламат ақыл-хуўшы тетик перзентлерге, мәрт, дана, түрли тиллерди билетугын, узакты көре билетугын ул-кызларға, ел-журтын бәлеқаладан қорғай алатугын улларға, жақсы келешек, жарқын өмирди раўшан көз бенен көре алатугын пәк зийнетли әуладларға алғыслар болсын» деп атап өтилген. Ерте дәуірлерден-ақ ата-бабаларымыз балаларды гөдеклингенен-ақ физикалық хәм ақылый жақтан тәрбиясына қатаң итибар бергенлиги, олардын пикиринс, жас балалардын ашық хаўада, физикалық мийнетке шыныгып ержетуу кереклиги «Авесто» да көплеген дәлиллелер менен көрсетиледи [2:15].

«Авесто» жазба естелигинде инсан организми мускул, сүйек, тери, нерв, дене, тамыр хәм кан деп бөлимлерге бөлінген. Ал денениң куўаты болса тутас дене, хұждан, раўан (дене), зейин хәм әзелий руў сыяқлы бес бөлимге бөлип көрсетилген.

«Авесто» да дөгеректи, этирапты, улыўма тәбиятты қорғау, суў, үлкені, хананы, денени, кийим-кеншек, азық-ауқатларды таза тутуу хәм балаларды шынықтыруға да үлкен итибар берилген.

Шығыстың белгилі ойшыллары Абу Райхан Беруний, Абу Наср ал Фарабий, Абу Али Ибн Сино, Палўан Махмуд, Алишер Науаыйның физикалық тәрбия, саламатлықты сақлау хәм гигиена хаккында пикир, көз-қарасларды жоғалтпаған.

Белгилі шығыс ойшылы Абу Али Ибн Сино «Тиб қонунлари» китабын жаратты. Илимпаз бул мийнетин төмендегише 5 бапка бөлип қарастырады:

1. Таза хаўа
2. Монша
3. Тағам
4. Физикалық хәрәкет
5. Уйқы хәм сергеклик.

Ибн Сино өз китабының төртинши бабында физикалық тәрбия шаршағатугын болмауы керек екенлигин айтады.

Олар жүдә тез болмауы керек, керисинше олар қысқа даўам етиўше қарамай адамға узак болып түйиледи, сондай-ақ бул шынығыулар жүдә босап да болмауы керек, будай жағдайда олар узак даўам етеутугын шынығыулар болса да адамға оғала қысқа болып түйиледи»-дейди [3:10].

Саламат турмыс тәризи хәм саламатлықты сақлауда Абу Али Ибн Сино тийкарынан жети нәрсеге итибарды күшейтүү зәрүрлигин атап өтеди:

1. Рефлексти турақластыруу;
2. Желинетугын хәм ишиллетугын ауқатларды таңлау;
3. Геўдени шынығыулардан тазалау (артқына нәрселерден);
4. Туўры дузилести тазалау;
5. Мурын арқалы алынатуғын хаўаны жетерли хәм жақсы алыу;
6. Кийимге итибар қаратуу;
7. Физикалық хәм руўхый хәрәкеттерди тәртипке салуу.

Рефлекс элементлерин төрт топтарға бөлип қарастырады: 1) ыссылық; 2) суўықлық; 3) ызғарлық; 4) қурғаклық.

Улыўма алғанда, рефлекс екиге бөлинеди. Бириншиси қақыйқый, шәртеиз рефлекс, бунда рефлекс ийисидеги қарама-қарсы қойниятлардың муғдары тең болады. Екиншисинде (шәртли рефлекс) қарама-қарсы қойниятлар арасында рефлекс улыўма ортақ болмай, еки тәрәптиң бирине яғный суўықлық, я болмаса, ыссылыққа, ызғарлық, ямаса қурғаклыққа, ямаса скеўине де мейил болады.

Кеселликтин алдын алыу хәм саламатландырууда рефлекс элементлерине итибар берилсе, жақсы нәтиже береді. Абу Али Ибн Синоның «Тиб қонунлари» китабында кеселликтин алдын алыу, емлеўге байланыслы мәсләхәтлер, инсан саламатлығының дөгерак орталықтағы принциптерге байланыслылығы хаккында пикирлер билдирилген.

Демек, бул тәрәптен қарағанымызда, Ибн Сино балалардың киши жасынан баслап-ақ гигиеналық тийкарда тәрбиялауды саламатлықты сақлаудың ең тийкарғы тәрәпи деп есаплаган. Оның пикиринше, баланың минез-қулқының саядамдылығына итибар қаратуу зәрүр. Руўх хәм денениң саламатлығын сақлауға усы тақылетте ерисиледи. Баланы гигиеналық жақтан тәрбиялаудың улыўма системасында

физикалық шынығыулар жетекши орынды ийелейди. Абу Али Ибн Сино буны емлеу деп те атайды. Демек, Орта әсир ойшыллары усы дәуірлерде-ақ физикалық тәрбия шынығыуларының инсан өмиринде тутатугын орны хәм мазмунның теориялық жақтан тийкарлап берген. Абу Али Ибн Сино баланың жақсы әдеп-иқрамлы, физикалық жақтан саламат болып өсиўинде, қамалға келиўинде шаңарақта ата-ананың жеке үлги болуу кереклигин уқтырады. Ол бала тәрбиясында бәрқулла турақлылықты төмендегише сақлау кереклигин айтады: «Бала тәрбиясында ең дәслеп турмысты дурис жолға қойуу зәрүрлиги әхмийетке ийе. Себеби шаңарақта үлкен яки киши нәрсе болмайды. Барлық нәрсе, хәтеки, ең әпиўайы болып көринген шаңарақ мүнәсибетлери де балаға тәсир көрсетеди» [4:23].

Ал XIII-XIV әсир өзбек поэзиясының атаклы ўекили, рубайы жанрының шебери, шайыр Пахлавон Махмуд (1247-1326) өз дәуиринин әжайып спортшысы да болған. Ол миллий гүрес бойынша халық жарысларында қатнасып, барлық қарсыласларын жеңген, женислеринин ессине сыйлық емес, балким сол жердин хәкимлеринен Хорезмнен алып келинген қулар хәм бенде болып түскенлерди азат етиўди талап еткен. Сол дәуірлерде де спорттын гүрес түри Түркистан аймағында гүллеп раўажланған хәм ол халық арасында оғанда кең танымалылыққа ийе болған.

Уллы сәркарда Сақшықыран Әмир Темур физикалық тәрбияға айрықша итибар қаратқан. «Темурнама» да көрсетиўинше: «Темур әспиримлик дәуиринде қатар дослары менен өзинин көп ўақтын физикалық шынығыулар хәм әскерий ойынларға ажыратқан. Әмир Темурдың өзи де, ойынның басқа қатнасыўшылары да үлкен физикалық таярлықтан ең уллы әскербасылар болып жетилискен».

Уллы шайыр, ағартыўшы, ғәззел мүлжинин сұлтаны болған Алишер Науаый (1441-1501) өз шығармаларында физикалық тәрбия хәм спорт идеяларын айрықша жырлап, өз қахарманлықларын физикалық жақтан күшли, саламат, сымбатлы адамлар сыпатында тәрийшлеген.

Белгилі ағартыўшылардан Абдирауф Фитрат баланы физикалық, ақылый хәм әдеп-иқрамлылық жақтан қамалатқа жетилистириўде, тийкарынан, 3 түрли нәрсеге итибар береді:

«Дене тәрбиясы, ақыл тәрбиясы хәм әдеп-иқрамлылық тәрбиясы» бул үш ұғымның байланыслылығын төмендегише тәрийшлейди: «Бул бөлимлерди бир-биринен ажыратып болмайды. Интизам хәм тәрбияны басшылыққа алыу керек» - дейди [5:55].

Абдирауф Фитраттың көзқарасынша: «Тәрбияның бир бөлегі туўылыўдан жети жасқа шекем дәслеп ата-ана жуўапкершилигинде болалы. Сегиз жастан жигирма жасқа шекем мектеп хәм медресе жуўапкершилигинде, ал өмиринин ақырына шекем адамның өз басына түседі деп көрсетеди. А.Фитрат инсан баласының дуньяда жасаўын гүрес майданына салыстырады. Бул майданда инсанда саламат дене, ақыл хәм әдеп-иқрамлылық сыяқлы қуралар болууы керек» - дейди.

Белгилі ағартыўшы Абдулла Авлоний баланың саламат өсиўине төмендегише тийкарларды атап өтеди. Олар дене, пикир хәм әдеп-иқрамлылық тәрбиясы. Дене тәрбиясының нәтижесин «денениң саламат хәм куўатлы болуўынан ибарат. Себеби оқыу, үйрениу, үйретиу ушын инсанға күшли, кеселсиз дене лазым. Ол дене хәм руўхта бир шаманың оны хәм териси деп баҳалап, хәр қайсысының халаты бир-бирине тәсир етеутугынлығын айтады. Дене тәрбиясында А.Авлоний: «Саламатлыққа зыян келтириўши нәрселерден сақлануу кереклигин айтады. Алкогольге өш болуу, көкнар, тирийек, шылым, нас, гиябентлик сыяқлы денениң саламатлығына зыянлы, базы да харам, базы да мәкириу болған, базы да ысырап болған нәрселерден сақлануу шәрият, ақыл хәм хикмет жүзесинен лазым»-деп жазады [6:15].

Жуўмақлап айтқанда, уллы данышпанлар, ағартыўшы алымлардың, уламалардың бала тәрбиясында дене тәрбиясы, гигиена қағыйдалары, денсаулыққа итибарлық хаккындағы баҳалы пикирлери бүгинги күн билимлендириўинде де билим дереги сыпатында үйренилиўин, енгизилиўин, бас-шылыққа алынууы керек деп есаплаймыз.

Әдебиятлар

1. Каримов И. А. Барқамол авлод орзуси. -Т.: Шарқ, 1999. 8-6.
2. Соломов Р. С. Спорт машғулотларинин назарий асослари. -Тошкент: ЎзДЖТИ. 2005. 15-6.
3. Абдуллаев А., Хонжаев Ш. Жисмоний маданият назарияси ва методикаси. -Тошкент: ЎзДЖТИ. 2005. 10-6.
4. Ливинский А. Н. Мактабгача ёндаги балалар жисмоний маданият назарияси ва методикаси. -Тошкент: 1995. 23-6.

5. Абдирауф Фитрат. Оила. –Тошкент: «Мазнавийго», 1999, 55-6.

6. Абдулла Авлоний. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. –Т.: «Уқитувчи», 1992, 14-6.

РЕЗЮМЕ

Мақолада Шарк мутафаккирларининг инсон саломатлиги ҳақидаги фикрларига шарҳлар берилган. Унда Абу Али ибн Синонинг «Тиб қонунари» асаридagi жисмоний тарбия ҳақидаги қарашлари баён қилинган. Урта асрларда яшаган Пахлавон Махмуднинг жисмоний тарбия бўйича олиб борган ибратли ишлари намуна қилиб кўрсатилган. Амир Темурнинг жисмоний тарбия соҳасида олиб борган сиёсати, одоб-иқромлиқнинг ҳамкорлиги инсон камолотининг асоси эканлиги далилланган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются идеи мыслителей Востока о здоровом человеке. Примеры приводятся из работы «Тиб қонунари» (Канон врачебной науки о здоровом теле человека) Абу Али Ибн Сино. В качестве примера приводится образец воспитания здорового тела Палуана Махмуда, жившего в среднем веке, и политика Амир Темура. Великие наставники А.Авлоний, А.Фитрат доказали то, что для воспитания здорового человека нужно одновременно развивать тело, ум и нравственные черты человека.

SUMMARY

The article deals with the ideas and thoughts of the scientist of the East about human's health. Examples have been taken from the work «Tib қонунари» (Laws of medicine) by Abu Ali Ibn Sino about healthy way of life of Paluan Makhmud, who lived in the Middle ages and the famous politician Amir Temur. The great thinkers A. Avloniy and A. Fitrat stated, that for the education of a healthy man, it's necessary to develop a body knowledge and morality.

ИНГЛИС ТИЛИНДЕ ПРЕДЛОГЛАР ХАМ ОЛАРДЫҢ КАРАҚАЛПАК ТИЛИНДЕГИ ЭКВИВАЛЕНТЛЕРИ ҲАҚҚЫНДА УЛҒУМА СЫПАТЛАМА

И.Ж.Мамбетова – ассистент оқытушы

Бердақ атындағы Қарақалпақ мамлекетлик университети

Таянч сўзлар: предлог, эквивалентлар, структуравий функцияси, семантик функцияси, грамматик функцияси, келишик қўшимчалари, эғалик, келишик қўшимчалари, равишлар, от, олмош.

Ключевые слова: предлог, эквиваленты, структурная функция, семантическая функция, грамматическая функция, падежные окончания, окончания притяжательного падежа, наречия, существительное, местоимение.

Key words: preposition, equivalents, structural function, semantical function, grammatical function, case endings, endings of possessive case, adverbs, noun, pronoun.

Бүгінги күнде ҳар түрли тиллердиң салыстырмалы үйренилиуи күннен-күнге тил билиминиң ең аҳмийетли тараўына айналып бармақта. Шет тиллерин үйретиуде нәтийжели методикалык усулларды жаратыўға болган зорүрлик есабынан жүзеге келмекте. Инглис тилиндеги предлогтын ең аҳмийетли функциясы – бул структуралык функция болып, ол ҳар түрли қыйын структуралардын пайда болыўында катнасады. Маселен, сөз дизбеги, гәп хәм текст сыяқлы структуралар.

Предлоглар, атлықка (ямаса алмасыққа) гәптеги басқа сөзлердин катнасын билдириуши көмекши сөзлердин бири. Хәзирги инглис тилинде сеплик қосымталары дерлик жоқ. Сондықтан да, инглис тилинде предлоглар атлықка (ямаса алмасыққа) гәптеги басқа сөзлердин катнасын билдириуши тийкаргы курал сыпатында үлкен аҳмийетке ийе [1:311-312].

Инглис тилинде атлықка сеплик қосымталары қосылмайды (ийелик сеплигин есапқа алмағанда), онын орнына предлоглар пайдаланылады. Керисинше, карақалпақ тилинде предлоглар улғума жоқ, оның хызметин сеплик қосымталары, рәуишлер, тиркеуишлер, дәнекерлер атқарады.

<i>He lives in London.</i>	<i>Ол Лондонда жасайды.</i>
<i>He is sitting under a tree.</i>	<i>Ол теректиң астында отыр.</i>
<i>After dinner he went to the library.</i>	<i>Түсликтен соң ол китапханаға кетти.</i>
<i>He came with his brother.</i>	<i>Ол әжәгасы менен келди.</i>

Сөз дизбеги ямаса гәп қурамында атлықтын басқа сөзлер менен қарым-катнасын, олар менен байланысын билдиретуғын морфологиялык категория сеплик категориясы деп аталады (аўылдан келдим, жыйналысқа катнастым, жолдастарымды көрдим). Атлықтын усындай қатнастарды билдиретуғын формалары сеплик деп аталады.

Хәзирги карақалпақ тилинде алты сеплик бар: атаў, ийелик, барыс, табыс, орын, шығыс [2:126].

Қарақалпақ тилинде менен, бенен, пенен формалары өз алдына бөлек сөзлер болып, тиркеуишлик (гейде дәнекерлик) хызмет атқарады, сол себепли оларды сеплик аффикси деп қараўға болмайды. Хәзирги карақалпақ тилинде жоқарыда көрсетилген тек алты сеплик бар.

Сепликлер өзлериндеги семантикалык хәм грамматикалык мәнилердин ҳар қыйлы дәрежеде билдирилиуине байланыслы хәм гәптеги хызметине қарай: 1) грамматикалык сепликлер хәм 2) кеңислик (локаль) сепликлер болып екиге бөлинеди.

Грамматикалык сепликлерге атаў, ийелик хәм табыс сепликлерди киреди.

Кеңислик сепликлерди де гәпте ҳар қыйлы грамматикалык мәнилерди аңлатады. Бирақ олар гәпте кеңислик мәниде көбирек қолланылады: 1) барыс сеплиги ис-хәрәкеттин кеңисликтеги бағдарын; 2) шығыс сеплиги ис-хәрәкеттин

кеңисликтеги шығыў пунктин; 3) орын сеплиги кеңисликтеги орынды билдиреди [2:127].

Предлоглар ҳар түрли катнастарды билдиреди: кеңисликти, уақытты, себепти хәм.т.б. Инглис тилинде предлоглар тийкарын лексикалык мәнисине қарай орын, уақыт, бағдарды билдириуши предлоглар болып бөлинеди. Хәқыйқатында орын, уақыт, бағдарды билдириуши ғана предлоглар болмайды. Предлоглардын лексикалык мәниси тиккелей онын гәптеги орнына байланыслы болады. Сол себепли бир предлог еки ямаса оннан да көп мәнилерди билдириуи мүмкин. Олардын қайсы мәниде келип турғанын контекстке қарай ғана анықлаўға болады.

<i>He's brought a letter for you.</i>	<i>Ол хатты сен үшін алып келди.</i>
<i>He's been here for two weeks.</i>	<i>Ол еки хәпте даўамында усы жерде болып атыр.</i>
<i>Did they pay you for the work?</i>	<i>Олар саған бул жұмысқа нүл төледи ме?</i>
<i>They went out for a walk.</i>	<i>Олар сейсизге шықты.</i>
<i>There is a man waiting for you.</i>	<i>Сени бир адам күттип тур.</i>

Инглис тилинде айырым предлоглар пүткиллей грамматикалык функцияны атқарады. Бундай предлоглардын қатарына «of» предлоги кирип, ол атлық (ямаса алмасық) пенен үйлесип карақалпақ тилинде атлықтын ийелик сеплиги қосымталары (-ның, -нин, -тың, -тин, -дың, -дин) хызметин атқарады:

<i>The roof of the house is painted green.</i>	<i>Жайдың төбеси жасылға боялған.</i>
<i>The theatre is at the end of the street.</i>	<i>Театр көшениң ақырында жайласқан.</i>

«to» предлоги атлық (ямаса алмасық) пенен үйлесип карақалпақ тилинде атлықтын барыс сеплик (-ға, -ге, -қа, -ке) қосымталарының хызметин атқарады хәм ис-хәрәкет қайсы бетке бағдарланып атырғанын көрсетеди.

<i>I showed the letter to the director.</i>	<i>Мен хатты директорға көрсеттим.</i>
<i>He explained the rule to the student.</i>	<i>Ол студентке қағыйданы түсіндириди.</i>

«by» предлоги атлық (ямаса алмасық) пенен үйлесип карақалпақ тилинде тиркеуиш хызметин атқарады хәм ис-хәрәкет ким тәрәпинен атқарылып атырғанын билдиреди.

<i>The letter was signed by the director.</i>	<i>Хатқа директор тәрәпинен қол қойылды.</i>
---	--

«with» предлоги атлық (ямаса алмасық) пенен үйлесип карақалпақ тилинде гәптеги мәнисине қарай дәнекер яки тиркеуиш хызметин атқарады хәм ис-хәрәкет ким ямаса не менен атқарылып атырғанын билдиреди.

MAZMUNI'
BAS MAQALA

Пренов Б.Б. Қадирятларды қадирлеу-муқаллес миннет.....	3
TA'LIMNIN' TEORIYALI'Q TIYKARLARI'	
<i>Ja'miyetlik ilimler</i>	
Абдуллаева Я., Юллашева Ш. Сайлов жарағида демократик тамойилларнинг устуворлиги хақида.....	5
Хожалепесов П., Ажиниязов Б., Зинатдинов Д. Воспроизводительные особенности и жизнеспособности овец серой окраски.....	6
Ta'biyiy ha'm texnikali'q ilimler	
Балтабаев М.Т., Ражабова С.К. Лимон өсімлігінің биоморфологиялық өзгешеліктері.....	8
Djshabaev N., Mamutova G.SH. Joqari' da'rejeli ten'lemelerdi sheshiw usi'llari'.....	9
Ешмуратов Ш.А., Худайбергенов К.К., Комеков М.Ш. Метод линейных оболочек при решении задач распознавания изображений.....	12
Турманов И., Ибадуллаева И. Токымашылык материалларын тануу пәни менен механиканың байланысы.....	14
Утеулиев Н.У., Хожамуратова А. Об одной математической модели оптимального использования природных факторов при планировании АПК.....	15
Til bilimi ha'm a'debiyattani'w	
Абдиназимов Ш.Н. Қарақалпақ тилинде пәт жок па?.....	17
Ешниязова Э.Н. Илимий фантастика жанрының өзгешеліктері.....	19
Казыхбаев С.С. XX әсирдин ақыры XXI әсирдин басындағы қарақалпақ балалар поэзиясында қосық қурылысы.....	21
Кошанов К.М. Вопросы современной каракалпакской ономастики.....	22
Құрамбоева Г.К. Мағнавий қадриятлар талқинидағы ұзига хослик (Г.Матқубова дөстөнлари мисолида).....	24
Патулдаева Г. Қарақалпақ тилиндеги нағыс атамаларының морфологиялық қурылысы.....	26
Пазылова А.К., Арзимова Х. Қарақалпақ әдебиятында «Айралық» психологиясының сәулетініуі.....	27
Рзаева Р.К., Усенова Г.А., Ешимбетова Н.М. Лингвокультурологические аспекты концепта «Мать» «ана» (на материале произведений каракалпакского поэта И.Юсупова).....	29
Seytjanov J., Ismailova A. Practical use of new pedagogical technologies in the process of learning.....	31
Шаниязов Б.Ж., Садуллаева А.Н. Глагольные фразеологизмы с морфологическим окружением в каракалпакском и английском языках.....	32
BILIMLENDIRIW, ILIM HA'M INNOVACIYA	
Адилев П., Ташимов Н., Есбоғанова Б. Мухандислик графикасини автоматик чизиш дәстурларидан фойдаланиб ўқитишда дидактик муаммоларни ечиш йўллари.....	34
Алеуова Р. Мектепке шекемги билимлендириу мәкемелеринде табиятты үйрениу мәселелери.....	35
Берданова П. Колледж оқыўшыларын кәсипке бағдарлаудың педагогикалық машкалары.....	37
Фармонов О.А. О технологии разработки нового уровня компьютерного учебного справочника-Нукус.....	39
Файзиев М.А. Табиий фанлар йўналишида «информатика ва ахборот технологиялари» фанидан «дәстурлаш тили» мавзусини интеграциялашган усулда ўқитиш.....	41
Қасымов М., Жанабергенова А. MS Excel дәстүри жәрдемінде тенлемелер системасын шешиудин методикасы.....	43
Кудярова Т., Муминова Н. Тарих пәнин оқытуда этнографиялық материаллардан пайдалануу методикасы.....	44
Тлеумбетова К. Мектепке таярлық диагностикасы.....	45
Уразимова Т.В. Билимлендириудин мазмунын хәзирги заманға сәйкес түсиниуде көркем- өнердин роли.....	47
JA'S ALI'MLAR MINBERI	
Абдурахимов Қ.А. Айтиб туришларнинг тафаккур жарағиға таъсири ва роли.....	50
Абылова Г.Ж. Эффективность использования нотного редактора Sibelius в музыкальном образовании.....	53
Алламбергенова Г.К., Кенесбаева Ш.К. Қарақалпақ эпосларының сырт елдерде үйренилиуиниң базибир мәселелери (дәслепки дәуирлерине бир нәзер).....	54
Аманбаев М., Алламуратов К. Жасларға эстетикалық тәрбия бериуде халық өнерментшилик түрлериниң әхмийети.....	57
Ахмедова Н.Ш. Мақтабгача таълим муассасалари ва бошланғич синфларда чет тили дарсларининг интенсификацияси жарағининг узлуксизлиги.....	59
Даулетмуратова Э., Жумамуратова Г., Азизова Т. Илгор педагогик тажриба хақида.....	60
Djabbarova O.A. Usage of cooperative learning methods.....	62
Елмуратова А.У. Шахсининг меҳнат фаолияти ва қасб танлашдағы психик жарағилари, индивидуал-психологик хусусиятлари.....	63
Хожанов Ш.Б. Қарақалпақ тилинде компонентлери антонимлик катнастағы жуп сөзлер.....	65
Khojamatova G., Altanova B. Translation as the basis of integrated study skills.....	67
Хуррамов И.А., Тошпулатов Б.У. Экологик компетентликни шақлантиришда кейс-технологияси.....	68
Хужаниязов У.Е. Таълим соҳасидағы ислохотлар – янгиланаётган жамият тақозоси.....	70
Қанпов Н. Сүүретлеу өнери тәлимінде оқыу искерлигин басқаруу тийкарлары.....	72
Койшекенова Т.К., Джуманиязова Н. Киши жастағы оқыўшыларға англичан тилин үйретиуде музыка хәм қосықлардың орны.....	74
Қаршиев Н.Т. Аслий сифатли термин элементлар.....	75
Қалжанов П.У. Данышпанлар дене тәрбиясының әхмийети хақында.....	77
Мамбетова И.Ж. Инглис тилинде предлоглар хәм олардың қарақалпақ тилиндеги эквивалентлери хақында улыўма сыпатлама.....	79
Мирзабдуллаева Д. Шахсининг ички зиддияти конструктив ёки деструктив хулқнинг детерминанти сифатида.....	81
Рузметова М. Умумтаълим мактаби ўқувчиларига инглиз тилини ўқитиш мазмунининг лингводидактик таркиби.....	82
Sabirova Sh.A Talabalarni axloqiy-estetik tarbiyalash texnologiyasi, shakli va usullari.....	85
Seytjanov J., Tadjimova Sh. Using authentic materials in classroom.....	86
Тўхтаходжаев Х.Б. Основы реализации принципа индивидуализации в физическом воспитании студентов.....	88
ILIMIY BAYLANI'SLAR	
INTERNET: BIR ALI'MNAN EKI PIKIR	
Құлбек Ерғөбек Сәрсен улы. Инсан бийқарға жасамайды... «Сиз бизиң бәримиз ушын қадирли алымсыз!...».....	90
ILIM HA'M MA'DEMIYATI'MI'Z G'AYRATKERI	
Терехина А. Пусть каждый найдет счастливую звезду!.....	93
Алламбергенов К., Утебаев Т.Т. Педагогика тарихын изертлеуде орны бар алым.....	94